

M. TVLLII CICERONIS

PRO

SEX. ROSCIO AMERINO
ORATIO SECUNDA.

CREDO ego vos, iudices, mirari, quid
¹ fit, quod, cum tot summi oratores hominesque
 nobilissimi sedeant, ego potissimum sur-
 rexerim, qui neque ætate, neque ingenio,
 neque auctoritate sim cum iis, qui sedeant,
 comparandus. Omnes enim hi, quos vide-
 tis adesse in hac causa, injuriam novo scele-
 re conflata[m] putant oportere defendi; defen-
 dere ipsi propter iniquitatem temporum non
 audent. Ita fit, ut adsint, propterea quod
 officium sequuntur; taceant autem idcirco,
² quia periculum metuunt. Quid ergo? au-
 dacissimus ego ex omnibus? minime. at tan-
 to officiosior, quam ceteri? ne istius quidem
 laudis ita sum cupidus, ut aliis eam prærep-
 tam velim. Quæ me igitur res præter cete-
 ros impulit, ut causam Sex. Roscii recipe-

rem? quia, si quis istorum dixisset, quos videtis adesse, in quibus summa auctoritas est atque amplitudo; si verbum de republica fecisset, id quod in hac causa fieri necesse est; multo plura dixisse, quam dixisset, putaretur: ego etiamsi omnia, quæ dicenda sunt, 3 libere dixerō, nequāquam tamen similiter oratio mea exire, atque in vulgus emanare poterit. deinde, quod ceterorum neque dictum obscurum potest esse, propter nobilitatem & amplitudinem, neque temere dicto concedi, propter ætatem & prudentiam: ego si quid liberius dixerō, vel occultum esse propterea, quod nondum ad rempublicam accessi, vel ignosci adolescentiæ meæ poterit: tametsi non modo ignoscendi ratio, verum etiam cognoscendi consuetudo jam de civitate sublata est. Accedit illa quoque causa, quod a ceteris 4 forsitan ita petatum sit, ut dicerent, ut utrumvis salvo officio se facere posse arbitrarentur: a me autem ii contenderunt, qui apud me & amicitia, & beneficiis, & dignitate plurimum possunt, quorum ego neque benivolentiam erga me ignorare, nec auctoritatem aspernari, nec voluntatem negligere debebam. His de causis ego huic causæ patro- 2
nus exstiti, non electus unus, qui maximo 5

ingenio, sed relictus ex omnibus, qui minimo periculo possem dicere: neque uti satis firmo præsidio defensus Sex. Roscius, verum uti ne omnino desertus esset. Forsitan quæ-
ratis, qui iste terror sit, & quæ tanta formido, quæ tot ac tales viros impediat, quo minus pro capite & fortunis alterius, quemadmodum consuerunt, causam velint dicere. Quod adhuc vos ignorare non mirum est, propterea quod consulto ab accusatoribus ejus rei, quæ conflavit hoc iudicium, mentio facta non est. Quæ res ea est? bona patris hujusce Sex. Roscii, quæ sunt sexagies: quæ de viro fortissimo & clarissimo, L. Sulla, quem honoris causa nomino, duobus millibus nummum se dicit emisse adolescens, vel potentissimus hoc tempore nostræ civitatis, L. Cornelius Chryfogonus. Is a vobis, iudices, hoc postulat, ut, quoniam in alienam pecuniam, tam plenam atque præclaram, nullo jure invaserit, quoniamque ei pecuniæ vita Sex. Roscii obstare atque officere videatur, deleatis ex animo suo suspicionem omnem, metumque tollatis: sese, hoc incolumi, non arbitratur hujus innocentis patrimonium tam amplum & copiosum posse obtinere: damnato & ejecto, sperat se posse, quod adeptus

est per scelus, id per luxuriam effundere atque consumere. Hunc sibi ex animo scrupulum, qui se dies noctesque stimulet ac pungat, ut evellatis, postulat: ut ad hanc suam prædam, tam nefariam, adjutores vos profiteamini. Si vobis æqua & honesta postulatione videtur, judices: ego contra brevem postulationem affero, & (quomodo mihi persuadeo) aliquanto æquiores. Primum a ³ Chryfogono peto, ut pecunia fortunisque nostris contentus sit, sanguinem & vitam ne petat: deinde a vobis, judices, ut audacium sceleri resistatis, innocentium calamitatem levetis, & in causa Sex. Roscii, periculum, quod in omnes intenditur, propulsetis. Quod si ⁸ aut causa criminis, aut facti suspicio, aut quælibet denique vel minima res reperietur, quamobrem videantur illi nonnihil tamen in deferendo nomine secuti; postremo si præter eam prædam, quam dixi, quidquam aliud causæ inveneritis; non recusamus, quin illorum libidini Sex. Roscii vita dedatur. sin aliud agitur nihil, nisi, ut iis ne quid desit, quibus fatis nihil est: si hoc solum hoc tempore pugnatur, ut ad illam opimam præclaramque prædam damnatio Sex. Roscii, velut cumulus, accedat: nonne cum multa indigna,

tum vel hoc indignissimum est, vos idoneos habitos, per quorum sententias jusque jurandum id assequantur, quod antea ipsi scelere & ferro assequi consuerant? qui ex civitate in senatum propter dignitatem, ex senatu in hoc consilium delecti estis propter severitatem, ab his hoc postulare homines sicarios atque gladiatores, non modo ut supplicia vident, quæ a vobis pro mefeciis suis metuerent atque horrere debent, verum etiam ut spoliis Sexti Roscii ex hoc judicio ornati
4 auctique discedant? His de rebus tantis
9 tamque atrocibus, neque satis me commode dicere, neque satis graviter conqueri, neque satis libere vociferari posse intelligo. Nam commoditati ingenium, gravitati ætas, libertati tempora sunt impedimento. Huc accedit summus timor, quem mihi natura pudorque meus attribuit, & vestra dignitas, & vis adversariorum, & Sex. Roscii pericula. Quapropter vos oro atque obsecro, judices, ut attente bonaque cum
10 venia verba mea audiatis. Fide sapientiaque vestra fretus plus oneris sustuli, quam ferre me posse intelligo. Hoc onus si vos aliqua ex parte allevabitis, feram, ut potero, studio & industria, judices: sin a vobis (id quod

PRO SEX. ROSCIO AMERINO. 61

non spero) deserar; tamen animo non deficiam, & id, quod suscepi, quoad potero, perferam. quodsi perferre non potero; opprimi me onere officii malo, quam id, quod mihi cum fide semel impositum est, aut propter perfidiam abjicere, aut propter infirmitatem animi deponere. Te quoque magno-^{LI} pere, M. Fanni, quæso, ut, qualem te jam antea populo Romano præbuisi, cum huic idem quæstioni judex præesses, talem te & nobis & populo Romano hoc tempore imper-⁵ tias. Quanta multitudo hominum conven-⁵ rit ad hoc judicium, vides: quæ sit omnium mortalium expectatio, quæ cupiditas, ut acria ac severa judicia fiant, intelligis. Longo intervallo judicium inter ficarios hoc primum committitur, cum interea cædes indignissimæ maximæque factæ sint. Omnes hanc quæstionem, te prætore, de manifestis maleficiis quotidianoque sanguine haud remissius sperant futuram. Qua vociferatione in ce-¹² teris judiciis accusatores uti consueverunt, ea nos hoc tempore utimur, qui causam dicimus. Petimus abs te, M. Fanni, a vobisque, judices, ut quam acerrime maleficia vindicetis, ut quam fortissime hominibus audacissimis resistatis, ut hoc cogitetis, nisi in

hac causa, qui vester animus sit, ostenderitis, eo prorumpere hominum cupiditatem, & scelus, & audaciam, ut non modo clam, verum etiam hic in foro, ante tribunal tuum, M. Fanni, ante pedes vestros, iudices, inter
13 ipsa subsellia caedes futurae sint. Etenim quid aliud hoc iudicio tentatur, nisi ut id fieri liceat? Accusant ii, qui in fortunas huius invaserunt: causam dicit is, cui, praeter calamitatem, nihil reliquerunt: accusant ii, quibus, occidi patrem Sex. Roscii, bono fuit: causam dicit is, cui non modo luctum mors patris attulit, verum etiam egestatem: accusant ii, qui hunc ipsum jugulare summe cupierunt: causam dicit is, qui etiam ad hoc ipsum iudicium cum praesidio venit, ne hic ibidem ante oculos vestros trucidetur. denique accusant ii, quos populus poscit: causam dicit is, qui unus relictus ex illorum nefaria caede restat. Atque ut facilius intelligere possitis, iudices, ea, quae facta sunt, indigniora esse, quam haec sunt, quae dicimus; ab initio, res quemadmodum gesta sit, vobis exponemus; quo facilius & huius hominis innocentissimi miseras, & illorum audaciam cognoscere possitis, & reipublicae calamitatem.

Sex. Roscius, pater hujusce, municeps 6
 Amerinus fuit, cum genere, & nobilitate, 15
 & pecunia non modo sui municipii, verum
 etiam ejus vicinitatis facile primus, tum gra-
 tia atque hospitiiis florens hominum nobilissi-
 morum. Nam cum Metellis, Serviliis, Sci-
 pionibus erat ei non modo hospitium, verum
 etiam domesticus usus & consuetudo; quas
 (ut æquum est) familias, honestatis amplitu-
 dinisque gratia nomino. Itaque ex suis omni-
 bus commodis hoc solum filio reliquit. nam
 patrimonium domestici prædones vi ereptum
 possident: fama & vita innocentis ab hospi-
 tibus amicisque paternis defenditur. Hic 16
 cum omni tempore nobilitatis fautor fuisset,
 tum hoc tumultu proximo, cum omnium
 nobilium dignitas & salus in discrimen veni-
 ret, præter ceteros in ea vicinitate, eam par-
 tem causamque opera, studio, auctoritate
 defendit. Etenim rectum putabat, pro eo-
 rum honestate se pugnare, propter quos ipse
 honestissimus inter suos numerabatur. Postea-
 quam victoria constituta est, ab armisque re-
 cessimus; cum proscriberentur homines, at-
 que ex omni regione caperentur ii, qui ad-
 versarii fuisse putabantur: erat ille Romæ
 frequens, atque in foro, & in ore omnium

quotidie versabatur; magis ut exsultare victoria nobilitatis videretur, quam timere, ne
 17 quid ex ea calamitatis sibi accideret. Erant ei
 veteres inimicitiae cum duobus Rosciis Amerinis, quorum alterum sedere in accusatorum subselliis video, alterum tria hujusce praedia possidere audio: quas inimicitias si tam cavere potuisset, quam metuere solebat, viveret. Neque enim, judices, injuria metuebat. nam duo isti sunt T. Roscii, quorum alteri Capitoni cognomen est; iste, qui adest, Magnus vocatur: homines ejusmodi: alter plurimarum palmarum vetus ac nobilis gladiator habetur; hic autem nuper se ad eum lanistam contulit, qui cum ante hanc pugnam tiro esset scientia, facile ipsum magistrum
 7 scelere audaciaque superavit. Nam cum hic
 18 Sex. Roscius esset Amerinae, T. autem iste Roscius Romae: cum hic filius assiduus in praediis esset, cumque se, voluntate patris, rei familiari vitaeque rusticae dedisset; iste autem frequens Romae esset: occiditur ad balneas Palatinas rediens a coena Sex. Roscius. Spero ex hoc ipso non esse obscurum, ad quem suspicio maleficii pertineat: verum id, quod adhuc est suspiciosum, nisi perspicuum res ipsa fecerit, hunc affinem culpae judicato.

Occi-

Occiso Sex. Roscio, primus Ameriam nun- 19
 ciat Mallius Glaucia quidam, homo tenuis,
 libertinus, cliens & familiaris istius T. Roscii:
 & nuntiat domum, non filii, sed T. Capito-
 nis, inimici: & cum post horam primam no-
 ctis occisus esset, primo diluculo nuntius hic
 Ameriam venit. decem horis nocturnis sex
 & quinquaginta millia passuum cisis pervola-
 vit; non modo ut exoptatum inimico nun-
 tium primus afferret, sed etiam cruorem ini-
 mici quam recentissimum, telumque paulo
 ante e corpore extractum ostenderet. Qua- 20
 triduo, quo hæc gesta sunt, res ad Chryso-
 gonum in castra L. Sullæ Volaterras defer-
 tur: magnitudo pecuniæ demonstratur: bo-
 nitas prædiorum, (nam fundos decem & tres
 reliquit, qui Tiberim fere omnes tangunt,) hujus
 inopia & solitudo commemoratur. demon-
 strant, cum pater hujusce, Sex. Roscius,
 homo tam splendidus & graciosus, nullo ne-
 gotio sit occisus, perfacile hunc hominem,
 incautum, & rusticum, & Romæ ignotum,
 de medio tolli posse. ad eam rem operam
 suam pollicentur. Ne diutius vos teneam,
 judices, societas coitur. Cum jam proscri- 8
 ptionis mentio nulla fieret, & cum etiam, 21
 qui antea metuerant, redirent, ac jam de-

functos sese periculis arbitrarentur; nomen
 refertur in tabulas Sexti Roscii, hominis stu-
 diosissimi nobilitatis: manceps fit Chryfogonus.
 tria prædia vel nobilissima Capitoni propria
 traduntur, quæ hodie possidet: in reliquas
 omnes fortunas iste T. Roscius nomine Chry-
 fogoni, quemadmodum ipse dicit, impetum
 facit. Hæc bona sexagies H-S emuntur duo-
 bus millibus nummum. Hæc omnia, judi-
 ces, imprudente L. Sulla facta esse certo scio.

²² Neque enim mirum, cum eodem tempore &
 ea, quæ præterita sunt, & ea, quæ videntur
 instare, præparet; cum & pacis constituen-
 dæ rationem, & belli gerendi potestatem so-
 lus habeat; cum omnes in unum spectent,
 unus omnia gubernet; cum tot tantisque ne-
 gottiis distentus sit, ut respirare libere non
 possit; si aliquid non animadvertat: cum præ-
 fertim tam multi occupationem ejus observent,
 tempusque aucupentur, ut simul atque ille
 despexerit, aliquid hujuscemodi moliantur.
 Huc accedit, quod quamvis ille felix sit, si-
 cut est; tamen in tanta felicitate nemo pot-
 est esse, in magna familia qui neminem, ne-
 que servum, neque libertum improbum ha-
²³ beat. Interea iste T. Roscius, vir optimus,
 procurator Chryfogoni, Ameriam venit: in

prædia hujus invadit: hunc miserum, luctu
 perditum, qui nondum etiam omnia paterno
 funeri justa solvisset, nudum ejicit domo at-
 que focus patriis, diisque penatibus præcipi-
 tem, judices, exturbat: ipse amplissimæ pe-
 cuniæ fit dominus. Qui in sua re fuisset
 egentissimus, erat, ut fit, insolens in aliena.
 Multa palam domum suam auferebat: plura
 clam de medio removebat: non pauca suis
 adjutoribus large effuseque donabat: reliqua,
 constituta auctione, vendebat. Quod Ame-
 rinis usque eo visum est indignum, ut urbe
 tota fletus gemitusque fieret. Etenim multa²⁴
 simul ante oculos versabantur: mors homi-
 nis florentissimi, Sex. Roscii, crudelissima:
 filii autem ejus egestas indignissima; cui de
 tanto patrimonio prædo iste nefarius ne iter
 quidem ad sepulcrum patrum reliquisset: bo-
 norum emtio flagitiosa, flagitiosa possessio,
 furta, rapinæ, donationes. Nemo erat, qui
 non ardere omnia mallet, quam videre in
 Sex. Roscii, viri optimi atque honestissimi,
 bonis jactantem se ac dominantem T. Roscium.
 Itaque decurionum decretum statim fit, ut²⁵
 decem primi proficiscantur ad L. Sullam, do-
 ceantque eum, qui vir Sex. Roscius fuerit:
 conquerantur de istorum scelere, & injuriis:

orent, ut & illius mortui famam, & filii innocentis fortunas conservatas velit. Atque ipsum decretum, quæso, cognoscite. **DECRETVM DECVRIONVM.** Legati in castra veniunt. intelligitur, iudices, id, quod jam ante dixi, imprudente L. Sulla, scelera hæc & flagitia fieri. Nam statim Chryfogonus & ipse ad eos accedit, & homines nobiles allegat iis, qui peterent, ne ad Sullam adirent, & omnia Chryfogonum, quæ
 26 vellent, esse facturum pollicerentur. Usque adeo autem ille pertimuerat, ut mori mallet, quam de his rebus Sullam doceri. Homines antiqui, qui ex sua natura ceteros fingent, cum ille confirmaret, sese nomen Sex. Roscii de tabulis exempturum, prædia vacua filio traditurum; cumque id ita futurum T. Roscius Capito, qui in X legatis erat, appromitteret, crediderunt: Ameriam re inorata reverterunt. Ac primo rem differre quotidie ac procrastinare illi cœperunt: deinde aliquanto lentius: nihil agere, atque deludere: postremo (id quod facile intellectum est) infidias vitæ hujusce Sex. Roscii parare, neque sese arbitrari posse diutius alienam pecuniam, domino incolumi, obtinere.

IO Quod is simul atque sensit, de amicorum

cognatorumque sententia Romam confugit, & sese ad Cæciliam, Nepotis filiam, quam honoris causa nomino, contulit, qua pater usus erat plurimum: in qua muliere, iudices, etiam nunc, id quod omnes semper existimaverunt, quasi exempli causa, vestigia antiqui officii remanent. Ea Sex. Roscium inopem, ejectum domo atque expulsam ex suis bonis, fugientem latronum tela & minas, recepit domum, hospitique oppresso jam, desperatoque ab omnibus, opitulata est. Ejus virtute, fide, diligentia factum est, ut hic potius vivus in reos, quam occisus in proscriptos referretur. Nam postquam isti intellexerunt, summa di- 28
 ligentia vitam Sex. Roscii custodiri, neque sibi ullam cædis faciundæ potestatem dari; consilium ceperunt, plenum sceleris & audaciæ, ut nomen hujus de parricidio deferrent, ut ad eam rem aliquem accusatorem veterem compararent, qui de ea re posset dicere aliquid, in qua re nulla subesset suspicio; denique ut, quoniam crimine non poterant, tempore ipso pugnarent. ita loqui homines: QVOD JVDICIA TAM DIV FACTA NON ESSENT, CONDEMNARI EVM OPORTE-
 RE, QVI PRIMVS IN JVDICIVM AD-
 DVCTVS ESSET: huic autem patronos

propter Chryfogoni gratiam defuturos: de bonorum venditione, & de ista societate verbum esse facturum neminem: ipso nomine parricidii, & atrocitate criminis, fore, ut hic nullo negotio tolleretur, cum ab nullo
 29 defensus esset. Hoc consilio, atque adeo hac amentia, impulsi, quem ipsi, cum cuperent, non potuerunt occidere, eum jugulandum vobis tradiderunt.

II Quid primum querar? aut unde potissimum, iudices, ordiar? aut quod, aut a quibus auxilium petam? Deorumne immortalium? populine Romani? vestramne, qui summam potestatem habetis, hoc tempore
 30 dem implorem? Pater occisus nefarie, domus obseffa, ab inimicis bona ademta, possessa, direpta: filii vita infesta, sæpe ferro atque infidiis appetita. Quid ab his tot maleficiis sceleris abesse videtur? tamen hæc aliis nefariis cumulant atque adaugent: crimen incredibile confingunt: testes in hunc & accusatores hujusce pecunia comparant: hanc conditionem misero ferunt, ut optet, utrum malit cervices Roscio dare, an insutus in culleum per summum dedecus vitam amittere. Patronos huic defuturos putaverunt: desunt. qui libere dicat, qui cum fide defendat, id

quod in hac causa est satis, quoniam quidem
 suscepi, non deest profecto, iudices. Et for- 31
 fitan in suscipienda causa temere impulsus ado-
 lescentia fecerim: quoniam quidem semel
 suscepi, licet hercules undique omnes in me
 terrores periculaque impendeant omnia, suc-
 curram atque subibo. Certum est delibera-
 tumque, quæ ad causam pertinere arbitror,
 omnia non modo dicere, verum etiam liben-
 ter, audacter, libereque dicere. nulla res
 tanta existat, iudices, ut possit vim mihi ma-
 jorem adhibere metus, quam fides. Etenim 32
 quis tam dissoluto animo est, qui hæc cum
 videat, tacere ac negligere possit? patrem
 meum, cum proscripius non esset, jugulastis:
 occisum in proscriptorum numerum retulistis:
 me domo mea per vim expulistis: patrimo-
 nium meum possidetis. Quid vultis amplius?
 etiamne ad subsellia cum ferro atque telis ve-
 nistis, ut hic aut juguletis aut condemnetis
 Sex. Roscium? Hominem longe audacissimum 12
 nuper habuimus in civitate C. Fimbriam, & 33
 quod inter omnes constat, nisi inter eos, qui
 ipsi quoque insaniunt, insanissimum. Is cum
 curasset in funere C. Marii, ut Q. Scævola
 vulneraretur, vir sanctissimus atque ornatissi-
 mus nostræ civitatis (de cujus laude neque

hic locus est, ut multa dicantur, neque plura tamen dici possunt, quam populus Romanus memoria retinet:) diem Scævolaē dixit, posteaquam comperit, eum posse vivere. cum ab eo quæreretur, quid tandem accusaturus esset eum, quem pro dignitate ne laudare quidem quisquam satis commode posset: ajunt, hominem, ut erat furiosus, respondisse, quod non totum telum corpore recepisset. quo populus Romanus nihil vidit indignius, nisi ejusdem viri mortem, quæ tantum potuit, ut omnes cives suos perdiderit & afflixerit; quos quia servare per compositionem volebat, ipse
34 ab iis interemtus est. Estne hoc illi dicto atque facto Fimbriæ non simillimum? Accusatis Sex. Roscium. quid ita? quia de manibus vestris effugit: quia se occidi passus non est. Illud quia in Scævola factum est, magis indignum videtur: hoc, quia fit a Chrysogono, num est ferendum? Nam per deos immortales, quid est in hac causa, quod defensionis indigeat? qui locus ingenium patroni requirit, aut orationis eloquentiam magnopere desiderat? Totam causam, judices, explicemus, atque ante oculos expositam confidemus. ita facillime, quæ res totum judicium contineat, & quibus de rebus nos dicere oportet

teat, & quid vos sequi conveniat, intelligetis. Tres sunt res, quantum ego existimare pos-
 sum, quæ obstant hoc tempore Sex. Roscio: 35
 crimen adversariorum, & audacia, & poten-
 tia. Criminis confictionem accusator Erucius
 suscepit: audaciæ partes Roscii sibi poposce-
 runt. Chrysofonus autem, is, qui pluri-
 mum potest, potentia pugnat. De hisce omni- 36
 bus rebus me dicere oportere intelligo. Quid
 igitur est? non eodem modo de omnibus;
 ideo quod prima illa res ad meum officium
 pertinet; duas autem reliquas vobis populus
 Romanus imposuit. ego crimen oportet di-
 luam; vos & audaciæ resistere, & hominum
 ejusmodi perniciosam atque intolerandam po-
 tentiam primo quoque tempore extinguere
 atque opprimere debetis.

Occidisse patrem Sex. Roscius arguitur. 37
 Scelestum, dii immortales, ac nefarium fa-
 cinus, atque ejusmodi, quo uno maleficio
 scelera omnia complexa esse videantur. Ete-
 nim si, id quod præclare a sapientibus dici-
 tur, vultu sæpe læditur pietas; quod suppli-
 cium fatis acre reperietur in eum, qui mor-
 tem obtulerit parenti, pro quo mori ipsum,
 si res postularet, jura divina atque humana
 cogebant? In hoc tanto, tam atroci, tam

singulari maleficio, quod ita raro existit, ut, si quando auditum sit, portenti ac prodigii
 38 simile numeretur, quibus tandem te, C. Eruci, argumentis accusatorem censes uti oportere? Nonne & audaciam ejus, qui in crimen vocetur, singularem ostendere; & mores feros immanemque naturam, & vitam vitiiis flagitiisque omnibus deditam, & denique omnia ad perniciem profligata atque perdita? quorum tu nihil in Sex. Roscium, ne objcien- di quidem causa, contulisti.

14 Patrem occidit Sex. Roscius. Qui homo?
 39 Adolescentulus corruptus, & ab hominibus nequam inductus? annos natus magis quadraginta. Vetus videlicet sicarius, homo audax, & sæpe in cæde versatus. at hoc ab accusatore ne dici quidem audistis. Luxuries igitur hominem nimirum, & æris alieni magnitudo, & indomitæ animi cupiditates ad hoc scelus impulerunt. De luxuria purgavit Erucius, cum dixit, hunc ne in convivio quidem ullo fere interfuisse. Nihil autem umquam debuit. Cupiditates porro quæ possunt esse in eo, qui (ut ipse accusator objecit) ruri semper habitavit, & in agro colendo vixerit? quæ vita maxime disjuncta a cupiditate,
 40 & cum officio conjuncta. Quæ res igitur

tantum istum furorem Sex. Roscio objecit? Patri, inquit, non placebat. Patri non placebat? quam ob causam? necesse est enim, eam quoque justam, & magnam, & perspicuam fuisse. Nam, ut illud incredibile est, mortem oblatam esse patri a filio sine plurimis & maximis causis; sic hoc verisimile non est, odio fuisse parenti filium sine causis multis, & magnis, & necessariis. Rursus igitur eodem ⁴¹ revertamur, & quæramus, quæ tanta vitia fuerint in unico filio, quare is patri displiceret. At perspicuum est, nullum fuisse. Pater igitur amens, qui odisset eum sine causa, quem procrearat. At is quidem fuit omnium constantissimus. Ergo illud jam perspicuum profecto est, si neque amens pater, neque perditus filius fuerit; neque odii causam patri, neque sceleris filio fuisse. Nescio, in- ¹⁵ ⁴² quit, quæ causa odii fuerit: fuisse odium intelligo: quia antea, cum duos filios haberet, illum alterum, qui mortuus est, secum omni tempore volebat esse; hunc in prædia rustica relegarat. Quod Erucio accidebat in mala nugatoriaque accusatione, idem mihi usu venit in causa optima. Ille, quomodo crimen commentitium confirmaret, non inveniebat: ego res tam leves qua ratione in-

firmem ac diluam, reperire non possum. Quid
43 ais, Eruci? tot prædia, tam pulcra, tam
fructuosa Sex. Roscius filio suo, relegationis
ac supplicii gratia, colenda ac tuenda tradide-
rat? Quid hoc? Patresfamilias, qui liberos
habent, præsertim homines illius ordinis, ex
municipiis rusticanis, nonne optatissimum fi-
bi putant esse, filios suos rei familiari maxi-
44 rimum studiique consumere? An amandarat
hunc sic, ut esset in agro, ac tantummodo
aleretur ad villam? ut commodis omnibus
careret? Quid? si constat, hunc non modo
colendis prædiis præfuisse, sed certis fundis,
patre vivo, frui solitum esse? tamenne hæc
attenta vita & rusticana, relegatio atque
amandatio appellabitur? Vides, Eruci, quan-
tum distet argumentatio tua ab re ipsa atque
a veritate. Quod consuetudine patres faciunt,
id, quasi novum, reprehendis: quod benivo-
lencia fit, id odio factum criminaris: quod
honoris causa pater filio suo concessit, id eum
45 supplicii causa fecisse dicis. Neque hæc tu
non intelligis; sed usque eo, quod arguas,
non habes, ut non modo tibi contra nos dicen-
dum putes, verum etiam contra rerum natu-
ram, contraque consuetudinem hominum,

contraque opiniones omnium. At enim, cum **16**
 duos filios haberet, alterum a se non dimittebat, alterum ruri esse patiebatur. Quæso, Eruci, ut hoc in bonam partem accipias. non enim exprobrandi causa, sed commonendi gratia dicam. Si tibi fortuna non dedit, ut pa **46**
 tre certo nascerere, ex quo intelligere posses, qui animus patrius in liberos esset; at natura certe dedit, ut humanitatis non parum haberes. eo accessit studium doctrinæ, ut ne a literis quidem alienus esses. Ecquid tandem tibi videtur, ut ad fabulas veniamus, senex ille Cæcilianus minoris facere Euty-
 chum, filium rusticum, quam illum alterum, Chærestratum? (nam, ut opinor, hoc nomine est.) alterum in urbe secum honoris causa habere? alterum rus supplicii causa relegasse? Quid ad istas ineptias abis? inquires. **47**
 Quasi vero mihi difficile sit, quamvis multos nominatim proferre (ne longius abeam) vel tribules, vel vicinos meos, qui suos liberos, quos plurimi faciunt, agricolas assiduos esse cupiunt. Verum homines notos fumere, odiosum est, cum & illud incertum sit, velintne hi sese nominari; & nemo vobis magis notus futurus sit, quam est hic Eutyclus; & certe ad rem nihil interfit, utrum hunc ego co-

amicum adolescentem, an aliquem ex agro Ve-
jente nominem. Etenim hæc conficta arbi-
tror a poëtis esse, ut effictos nostros mores
in alienis personis, expressamque imaginem
48 nostræ vitæ quotidianæ videremus. Age
nunc, refer animum, sis, ad veritatem, &
confidera, non modo in Umbria, atque in ea
vicinitate, sed in his veteribus municipiis,
quæ studia a patribus familias maxime lauden-
tur. Jam profecto te intelliges, inopia cri-
minum, summam laudem Sex. Roscio vitio
17 & culpæ dedisse. At non modo hoc patrum
voluntate liberi faciunt; sed permultos & ego
novi, & nisi me fallit animus, unusquisque
vestrum, qui & ipsi incensi sunt studio, quod
ad agrum colendum attinet; vitamque hanc
rusticam, quam tu probro & crimini putas
esse oportere, & honestissimam & suavissimam
49 esse arbitrantur. Quid censes hunc ipsum
Sex. Roscium, quo studio, & qua intelligen-
tia esse in rusticis rebus? ut ex his propinquis
ejus, hominibus honestissimis, audio, non tu
in isto artificio accusatorio callidior es, quam
hic in suo. Verum, ut opinor, quoniam ita
Chryfogono videtur, qui huic nullum prædium
reliquit, & artificium obliviscatur, & studium
deponat, licebit. Quod tametsi miserum &

indignnm est; feret ramen æquo animo, ju-
 dices, si per vos vitam & famam potest ob-
 tinere. Hoc vero est, quod ferri non potest,
 si & in hanc calamitatem venit propter præ-
 diorum bonitatem & multitudinem; &, quod
 ea studiose coluit, id erit ei maxime fraudi:
 ut parum miseræ sit, quod aliis coluit, non
 sibi, nisi etiam, quod omnino coluit, crimini
 fuerit. Næ tu, Eruci, accusator esses ridiculus, 18
 si illis temporibus natus esses, cum ab aratro⁵⁰
 arcessiebantur, qui consules fierent. Etenim,
 qui præesse agro colendo flagitium putes, pro-
 fecto illum Atilium, quem sua manu spar-
 gentem semen, qui missi erant, convenerunt,
 hominem turpissimum atque inhonestissimum
 judicares. At hercule majores nostri longe
 aliter & de illo & de ceteris talibus viris exi-
 stimabant. itaque ex minima tenuissimaque
 republica maximam & florentissimam nobis
 reliquerunt. Suos enim agros studiose cole-
 bant: non alienos cupide appetebant: quibus
 rebus, & agris, & urbibus, & nationibus,
 rempublicam atque hoc imperium & populi
 Romani nomen auxerunt. Neque ego hæc 51
 eo profero, quo conferenda sint cum hisce,
 de quibus nunc quærimus; sed ut illud intel-
 ligatur, cum apud msjores nostros summi vi-

ri clarissimique homines, qui omni tempore ad gubernacula reipublicæ sedere debebant, tamen in agris quoque colendis aliquantum operæ temporisque consumserint; ignosci oportere ei homini, qui se fateatur esse rusticum, cum ruri assiduus semper vixerit: cum præsertim nihil esset, quod aut patri gratius, aut sibi jucundius, aut re vera honestius facere posset. Odium igitur acerrimum patris in filium ex hoc, opinor, ostenditur, Eruci, quod hunc ruri esse patiebatur. Numquid est aliud? Immo vero, inquit, est. nam istum exheredare in animo habebat. Audio: nunc dicis aliquid, quod ad rem pertineat. nam illa, opinor, tu quoque concedis levia esse atque inepta. Convivia cum patre non inibat. quippe qui ne in oppidum quidem, nisi perraro, veniret. Domum suam istum non fere quisquam vocabat. nec mirum, qui neque in urbe viveret, neque revocaturus esset. Verum hæc quoque tu intelligis esse nugatoria. Illud, quod cœpimus, videamus; quo certius argumentum odii reperiri nullo modo potest. Exheredare pater filium cogitabat. Mitto quærere, qua de causa; quærro, qui scias: tametsi te dicere atque enumerare causas omnes oportebat. & id erat certi

accusatoris officium, qui tanti sceleris argue-
ret, explicare omnia vitia atque peccata filii,
quibus incensus parens potuerit animum in-
ducere, ut naturam ipsam vinceret, ut amo-
rem illum penitus insitum ejiceret ex animo,
ut denique patrem esse sese oblivisceretur.
quæ sine magnis hujusce peccatis accidere po-
tuisse non arbitror. Verum concedo tibi, ut 54
ea prætereas, quæ, cum taces, nulla esse
concedis. Illum quidem voluisse exheredare,
certe tu planum facere debes. Quid ergo af-
fers, quare id factum putemus? Vere nihil
potes dicere. Finge aliquid saltem commode;
ut ne plane videaris id facere, quod aperte
facis, hujus miseri fortunis, & horum viro-
rum talium dignitati illudere. Exheredare fi-
lium voluit. Quam ob causam? Nescio. Ex-
heredavitne? Non. Quis prohibuit? Cogita-
bat. Cogitabat? cui dixit? Nemini. Quid est
aliud, judicio ac legibus, ac majestate vestra
abuti ad quæstum atque ad libidinem, nisi
hoc modo accusare, atque id objicere, quod
planum facere non modo non possis, verum
ne coneris quidem? Nemo nostrum est, Eruci, 55
quin sciat, tibi inimicitias cum Sex. Roscio
nullas esse. vident omnes, qua de causa huic
inimicus venias. sciunt, hujusce pecunia te

adductum esse. Quid ergo est? ita tamen
quæstus te cupidum esse oportebat, ut horum
existimationem & legem Remmiam putares
20 aliquid valere oportere. Accusatores multos
esse in civitate utile est, ut metu contineatur
audacia: verumtamen hoc ita est utile,
ut ne plane illudamur ab accusatoribus. Innocens
est quispiam. verumtamen, quamquam
abest a culpa, suspicione tamen non caret.
tametsi miserum est, tamen ei, qui hunc accu-
cuset, possim aliquo modo ignoscere. cum
enim aliquid habeat, quod possit criminose
ac suspiciose dicere, aperte ludificari & ca-
36 lumniari sciens non videatur. Quare facile
omnes patimur, esse quamplurimos accusato-
res; quod innocens, si accusatus sit, absolvi
potest; nocens, nisi accusatus fuerit, con-
demnari non potest. Utilius est autem absolvi
innocentem, quam nocentem causam non di-
cere. Anseribus cibaria publice locantur, &
canes aluntur in Capitolio, ut significant, si
fures venerint. At fures internoscere non pos-
sunt. significant tamen, si qui noctu in Capi-
tolium venerint: &, quia id est suspiciosum,
tametsi bestię sunt, tamen in eam partem po-
tius peccant, quæ est cautior. Quodsi luce
quoque canes latent, cum deos salutatum

aliqui venerint; opinor, iis crura suffringantur, quod acres sint etiam tum, cum suspicio nulla sit. Simillima est accusatorum 57 ratio. Alii vestrum anseres sint, qui tantummodo clamant, nocere non possunt: alii canes, qui & latrare & mordere possunt. Cibaria vobis præberi videmus: vos autem maxime debetis in eos impetum facere, qui merentur. hoc populo gratissimum est. deinde si voletis, etiam tum, cum verisimile erit aliquem commisisse, in suspicione latratote. id quoque concedi potest. Sin autem sic agetis, ut arguatis aliquem patrem occidisse, neque dicere possitis, aut quare, aut quomodo; ac tantummodo sine suspicione latrabitis: crura quidem vobis nemo suffringet; sed si ego hos bene novi, litteram illam, cui vos usque eo inimici estis, ut etiam eas omnes oderitis, ita vehementer ad caput affligent, ut postea neminem alium, nisi fortunas vestras, accusare possitis. Quid mihi ad defendendum 21 dedisti, bone accusator? quid hisce autem ad 58 suspicandum? Ne exheredaretur, veritus est. audio. Sed qua de causa vereri debuerit, nemo dicit. Habebat pater in animo. Planum fac. nihil est: non, quicum deliberarit, quem certiore fecerit, unde istud vobis suspicari

in mentem venerit. Cum hoc modo accusas, Eruci, nonne hoc palam dicis? ego, quid acceperim, scio; quid dicam, nescio: unum illud spectavi, quod Chryfogonus agebat, neminem isti patronum futurum: de bonorum emtione, deque ea societate neminem esse, qui verbum facere hoc tempore auderet. Hæc te opinio falsa in istam fraudem impulit. non mehercule verbum fecisses, si tibi quemquam
39 responsurum putasses. Operæ pretium erat, si animadvertistis, iudices, negligentiam ejus in accusando considerare. Credo, cum vidisset, qui homines in hisce subselliis federent, quæsisse, num ille, aut ille defensurus esset: de me ne suspicatum quidem, quod antea causam publicam nullam dixerim. posteaquam invenit neminem eorum, qui possunt & solent; ita negligens esse cœpit, ut, cum in mentem veniret ei, resideret; deinde spatiaretur; nonnunquam etiam puerum vocaret, credo, cui cœnam imperaret: prorsus ut vestro confessu & hoc conventu pro summa solitudine
22 abuteretur. Peroravit aliquando: affedit. surrexi ego. respirare visus est, quod non alius potius diceret. Cœpi dicere. Usque [eo] animadverti, iudices, eum joculari atque alias res agere, ante quam Chryfogonum nominavi;

quem simul atque attigi, statim homo se erexit. mirari visus est. intellexi, quid eum pupugisset. Iterum ac tertio nominavi. Postea homines cursare ultro & citro non destiterunt: credo, qui Chryfogono nuntiarent, esse aliquem in civitate, qui contra voluntatem ejus dicere auderet: aliter causam agi, atque ille existimaret: aperiri bonorum emtionem: vexari pessime societatem: gratiam, potentiamque ejus negligi: judices diligenter attendere: populo rem indignam videri. Quæ quoniam 61 te sefellerunt, Eruci, quoniamque vides versa esse omnia; causam pro Sex. Roscio, si non commode, at libere dici; quem dedi putabas, defendi intelligis; quos tradituros sperabas, vides judicare: restitue nobis aliquando veterem tuam illam calliditatem atque prudentiam: confitere huc ea spe venisse, quod putares hic latrocinium, non judicium futurum. De parricidio causa dicitur: ratio ab accusatore reddita non est, quam ob causam patrem filius occiderit. Quod in minimis noxiis, & 62 in his levioribus peccatis, quæ magis crebra & jam prope quotidiana sunt, maxime & primum quæritur, quæ causa maleficii fuerit; id Erucius in parricidio quæri non putat oportere. In quo scelere, judices, etiam cum

multæ causæ convenisse unum in locum, at-
 que inter se congruere videntur; tamen non
 temere creditur, neque levi conjectura res
 penditur, neque testis incertus auditur, ne-
 que accusatoris ingenio res judicatur. Cum
 multa antea commissa maleficia, tum vita
 hominis perditissima, tum singularis audacia
 ostendatur necesse est; neque audacia solum,
 sed summus furor atque amentia. hæc cum
 sint omnia, tamen existit oportet expressa
 sceleris vestigia, ubi, qua ratione, per quos,
 quo tempore maleficium sit admissum. quæ
 nisi multa & manifesta sunt, profecto res tam
 scelestæ, tam atrox, tam nefaria credi non
 63 potest. Magna est enim vis humanitatis: mul-
 tum valet communitio sanguinis: reclamitat
 istiusmodi suspicionibus ipsa natura: porten-
 tum atque monstrum certissimum est, esse ali-
 quem humana specie & figura, qui tantum
 immanitate bestias vicerit, ut, propter quos
 hanc suavissimam lucem adspexerit, eos in-
 dignissime luce privarit: cum etiam feras in-
 ter sese partus atque educatio & natura ipsa
 23 conciliet. Non ita multis ante annis, ajunt,
 64 T. Cloelium quendam Tarracinensem, homi-
 nem non obscurum, cum cœnatus cubitum
 in idem conclave cum duobus adolescentibus

filiis isset, inventum esse mane jugulatum. Cum neque servus quisquam reperiretur, neque liber, ad quem ea suspicio pertineret, id ætatis autem duo filii propter cubantes ne sensisse quidem se dicerent: nomina filiorum de parricidio delata sunt. Quid postea? erat sane suspiciosum. neutrum sensisse? ausum autem esse quemquam se in id conclave committere, eo potissimum tempore, cum ibidem essent duo adolescentes filii, qui & sentire & defendere facile possent? Erat porro nemo, in quem ea suspicio conveniret. Tamen cum ⁶⁵ planum iudicibus esset factum, aperto ostio dormientes eos repertos esse; iudicio absoluti adolescentes, & suspicione omni liberati sunt. Nemo enim putabat, quemquam esse, qui, cum omnia divina atque humana jura scelere nefario polluisset, somnum statim capere posset: propterea quod qui tantum facinus commiserunt, non modo sine cura quiescere, sed ne spirare quidem sine metu possunt. Vide ²⁴ tisque, quos nobis poetæ tradiderunt, patris ⁶⁶ ulciscendi causa, supplicium de matre sumfisse, cum præsertim deorum immortalium iussis atque oraculis id fecisse dicantur, tamen ut eos agitent furie, neque consistere usquam patiantur; quod ne pii quidem sine scelere

esse potuerunt? Sic se res habet, iudices. Magnam vim, magnam necessitatem, magnam possidet religionem paternus maternusque sanguis: ex quo si qua macula concepta est, non modo elui non potest, verum usque eo permanat ad animum, ut summus furor atque
67 amentia consequatur. Nolite enim putare, quemadmodum in fabulis sæpenumero videtis, eos, qui aliquid impie scelerateque commiserint, agitari & perterreri furiarum tædis ardentibus. Sua quemque fraus, & suus terror maxime vexat: suum quemque scelus agitat, amentiaque afficit: suæ malæ cogitationes conscientiaque animi terrent. hæ sunt impiis assidua domesticæque Furia; quæ dies noctesque parentum pœnas a consceleratissi-
68 mis filiis repetant. Hæc magnitudo maleficii facit, ut, nisi pæne manifestum parricidium proferatur, credibile non sit: nisi turpis adolescentia, nisi omnibus flagitiis vita inquinata, nisi sumtus effusi cum probro atque dedecore, nisi prorupta audacia, nisi tanta temeritas, ut non procul abhorreat ab insania. Accedat huc oportet odium parentis, animadversionis paternæ metus, amici improbi, servi conscii, tempus idoneum, locus opportuna captus ad eam rem: pæne dicam, resperfas

manus sanguine paterno iudices videant oportet, si tantum facinus, tam immane, tam acerbum credituri sint. Quare hoc, quo minus est credibile, nisi ostenditur; eo magis est, si convincitur, vindicandum. Itaque cum multis ex rebus intelligi potest, majores nostros non modo armis plus, quam ceteras nationes, verum etiam consilio sapientiaque potuisse: tum ex hac re vel maxime, quod in impios singulare supplicium invenerunt. qua in re quantum prudentia praestiterint iis, qui apud ceteros sapientissimi fuisse dicuntur, considerate. Prudentissima civitas Atheniensium, dum ea rerum potita est, fuisse traditur. ejus porro civitatis sapientissimum Solonem dicunt fuisse, eum, qui leges, quibus hodie quoque utuntur, scripserit. Is cum interrogaretur, cur nullum supplicium constitueret in eum, qui parentem necasset, respondit, se id neminem facturum putasse. Sapienter fecisse dicitur, cum de eo nihil sanxerit, quod antea commissum non erat, ne non tam prohibere, quam admonere videretur. Quanto majores nostri sapientius? qui cum intelligerent, nihil esse tam sanctum, quod non aliquando violaret audacia, supplicium in parricidas singulare excogitaverunt: ut, quos

natura ipsa retinere in officio non potuisset, ii magnitudine pœnæ maleficio summoventur. infui voluerunt in culeum vivos, atque
 26 ita in flumen dejici. O singularem sapien-
 71 tiam, iudices! Nonne videntur hunc hominem ex rerum natura sustulisse & eripuisse, cui repente cœlum, solem, aquam, terramque ademerint; ut, qui eum necasset, unde ipse natus esset, careret iis rebus omnibus, ex quibus omnia nata esse dicuntur? Noluerunt feris corpus objicere, ne bestiis quoque, quæ tantum scelus attigissent, immanioribus uteremur: non sic nudos in flumen dejicere, ne, cum delati essent in mare, ipsum polluerent, quo cetera, quæ violata sunt, expiari putantur. Denique nihil tam vile, neque tam vulgare est, cujus partem ullam reliquerint.
 72 Etenim quid tam est commune, quam spiritus vivis, terra mortuis, mare fluctuantibus, litus ejectis? Ita vivunt, dum possunt, ut ducere animam de cœlo non queant: ita moriuntur, ut eorum ossa terra non tangat: ita jactantur fluctibus, ut numquam abluantur: ita postremo ejiciuntur, ut ne ad faxa quidem mortui conquiescant. Tanti maleficii crimen, cui maleficio tam insigne supplicium est constitutum, probare te, Eruci, censes posse

talibus viris, si ne causam quidem maleficii protuleris? Si hunc apud bonorum emtores ipsos accusares, eique iudicio Chryfogonus præesset; tamen diligentius paratiusque venisses. Utrum, quid agatur, non vides? an 73 apud quos agatur? Agitur de parricidio: quod sine multis causis suscipi non potest. Apud homines autem prudentissimos agitur: qui intelligunt, neminem ne minimum quidem maleficium sine causa admittere.

Esto: causam proferre non potes. tametsi 27 statim vicisse debeo, tamen de meo jure decedam, & tibi, quod in alia causa non concederem, in hac concedam, fretus hujus innocentia. Non quæro abs te, quare patrem Sex. Roscius occiderit: quæro, quomodo occiderit. Ita quæro abs te, C. Eruci, quomodo, & sic tecum agam, ut in eo loco vel respondendi vel interpellandi tibi potestatem faciam, vel etiam, si quid voles, interrogandi. Quo- 74 modo occidit? ipse percussit, an aliis occidendum dedit? Si ipsum arguis, Romæ non fuit: si per alios fecisse dicis, quæro, servosne, an liberos? quos homines? indidemne Ameria, an hosce ex urbe ficarios? Si Ameria: qui sunt hi? cur non nominantur? Si Roma: unde eos noverat Roscius, qui Romam multis

annis non venit, neque umquam plus triduo
 fuit? ubi eos convenit? quicum locutus est?
 quomodo persuasit? Pretium dedit? cui de-
 dit? per quem dedit? unde, aut quantum
 dedit? nonne his vestigiis ad caput maleficii
 perveniri solet? & simul tibi in mentem ve-
 niat, facito, quemadmodum vitam hujusce
 depinxeris: hunc hominem ferum atque agre-
 stem fuisse: numquam cum homine quoquam
 collocutum esse: numquam in oppido confi-
 75 tisse. Qua in re prætereo illud, quod mihi
 maximo argumento ad hujus innocentiam
 poterat esse, in rusticis moribus, in victu arido,
 in hac horrida incultaque vita istiusmodi ma-
 leficia gigni non solere. Ut non omnem fru-
 gem, neque arborem in omni agro reperire
 possis: sic non omne facinus in omni vita
 nascitur. In urbe luxuries creatur: ex luxu-
 ria existat avaritia necesse est: ex avaritia
 erumpat audacia: inde omnia scelera ac ma-
 leficia gignuntur. Vita autem hæc rustica,
 quam tu agrestem vocas, parsimonix, diligen-
 tiæ, justitiæ magistra est. Verum hæc missa
 28 facio. Illud quæro: is homo, qui, ut tute
 76 dicis, numquam inter homines fuerit, per
 quos homines hoc tantum facinus, tam occul-
 tum, absens præsertim, conficere potuerit.

Multa sunt falsa, iudices, quæ tamen argui suspiciose possunt. in his rebus si suspicio reperta erit, culpam inesse concedam. Romæ Sex. Roscius occiditur, cum in agro Amerino esset filius. litteras, credo, misit alicui ficario, qui Romæ noverat neminem. Arcessivit aliquem. at quando? Nuntium misit. quem? aut ad quem? Pretio, gratia, spe, promissis induxit aliquem? nihil horum ne confingi quidem potest; & tamen causa de parricidio dicitur. Reliquum est, ut per servos id admiserit. O dii immortales! rem miseram & 77 calamitosam. quod in tali crimine innocenti saluti solet esse, ut servos in quæstionem polliceatur, id Sex. Roscio facere non licet. vos, qui hunc accusatis, omnes ejus servos habetis. unus puer, victus quotidiani administer, ex tanta familia Sex. Roscio relictus non est. Te nunc appello, P. Scipio, te, Metelle, vobis advocatis, vobis agentibus, aliquoties duos servos paternos in quæstionem ab adversariis Sex. Roscius postulavit. Meministine te, T. Rosci, recusare? Quid? ii servi ubi sunt? Chrysgonum, iudices, sectantur: apud eum sunt in honore & in pretio. Etiam nunc, ut ex his quæretur, ego postulo; hic orat atque obsecrat. Quid facitis? cur recusatis?

78 Dubitate etiam nunc, iudices, si potestis, a quo fit Sex. Roscius occisus: ab eone, qui, propter illius mortem, in egestate & infidiis versatur, cui ne quærendi quidem de morte patris potestas permittitur: an ab iis, qui quæstionem fugitant, bona possident, in cæde atque ex cæde vivunt. Omnia, iudices, in hac causa sunt misera atque indigna: tamen hoc nihil neque acerbius, neque iniquius proferri potest. mortis paternæ de servis paternis quæstionem habere filio non licet. ne tamdiu quidem dominus erit in suos, dum ex iis de patris morte quærat. Veniam, neque ita multo post, ad hunc locum. nam hoc totum ad Roscios pertinet: de quorum audacia tum me dicturum pollicitus sum, cum Erucii crimina diluissem. Nunc, Eruci, ad te venio.

79 conveniat mihi tecum necesse est, si ad hunc maleficium istud pertinet, aut ipsum sua manu fecisse, id quod negas: aut per aliquos liberos, aut servos. liberosne? quos neque ut convenire potuerit, neque qua ratione inducere, neque ubi, neque per quos, neque qua spe, aut quo pretio, potes ostendere. Ego contra ostendo, non modo nihil eorum fecisse Sex. Roscium, sed ne potuisse quidem facere: quod neque Romæ multis annis fuerit,

neque de prædiis umquam temere discefferit. Restare tibi videbatur servorum nomen, quo, quasi in portum, rejectus a ceteris suspicionibus, confugere posses: ubi scopulum offendis ejusmodi, ut non modo ab hoc crimen resilire videas, verum omnem suspensionem in vosmetipsos recidere intelligas. Quid est ergo, quo tandem accusator, inopia argumentorum, confugerit? Ejusmodi tempus erat, inquit, ut homines vulgo impune occiderentur. quare tu hoc, propter multitudinem ficariorum, nullo negotio facere potuisti. Interim mihi videris, Eruci, una mercede duas res assequi velle: nos iudicio perfundere: accusare autem eos ipsos, a quibus mercedem accepisti. Quid ais? vulgo occidebantur. Per quos? & a quibus? Non cogitas, te a secto-ribus huc adductum esse? Quid postea? Nescimus, per ista tempora, eosdem fere sectores fuisse collorum, & bonorum? Ii denique, 81 qui tum armati dies noctesque concursabant, qui Romæ erant assidui, qui omni tempore in præda & sanguine versabantur, Sex. Roscio temporis illius acerbitatem iniquitatemque objicient: & illam ficariorum multitudinem, in qua ipsi duces ac principes erant, huic crimini putabunt fore? qui non modo Romæ

non fuit, sed omnino, quid Romæ ageretur, nesciret, propterea quod ruri assiduus, quem-
82 admodum tute confiteris, fuit. Vereor, ne aut molestus sim vobis, iudices, aut ne ingeniis vestris videar diffidere, si de tam perspicuis rebus diutius disseram. Erucii criminatio tota, ut arbitror, dissoluta est: nisi forte expectatis, ut illa diluam, quæ de peculatu, ac de eiusmodi rebus commentitiis, inaudita nobis ante hoc tempus ac nova, objecit: quæ mihi iste visus est ex alia oratione declamare, quam in alium reum commentaretur: ita neque ad crimen parricidii, neque ad eum, qui causam dicit, pertinebant. De quibus quoniam verbo arguit, verbo satis est negare. Si quid est, quod ad testes reservet: ibi nos quoque, ut in ipsa causa, paratiores reperiet,
30 quam putabat. Venio nunc eo, quo me non
83 cupiditas ducit, sed fides. nam si mihi liberet accusare, accusarem alios potius, ex quibus possem crescere: quod certum est non facere, dum utrumvis licebit. Is enim mihi videtur amplissimus, qui sua virtute in altiorem locum pervenit, non, qui adscendit per alterius incommodum & calamitatem. Desinamus aliquando ea scrutari, quæ sunt inania: quæramus, ubi maleficium & est, & inveniri potest.

Jam

Jam intelliges, Eruci, certum crimen quam multis suspicionibus coarguatur. tametsi neque omnia dicam, & leviter unumquodque tangam. neque enim id facerem, nisi necesse esset. & id erit signi, me invitum facere, quod non prosequar longius, quam salus hujus & mea fides postulabit. *Causam tu nullam* 84 *reperiebas in Sex. Roscio. at ego in T. Roscio reperio. Tecum enim mihi res est, T. Rosci, quoniam istic sedes, ac te palam adversarium esse profiteris. De Capitone post viderimus, si, quemadmodum paratum esse audio, testis prodierit: tum alias quoque suas palmas cognoscet, de quibus me ne audisse quidem suspicatur. L. Cassius ille, quem populus Romanus verissimum & sapientissimum judicem putabat, identidem in causis quærere solebat, cui bono fuisset. Sic vita hominum est, ut ad maleficium nemo conetur sine spe atque emolumento arcedere. Hunc quæsitorem ac* 85 *judicem fugiebant atque horrebant ii, quibus periculum creabatur; ideo quod, tametsi veritatis erat amicus, tamen natura non tam propensus ad misericordiam, quam implicatus ad severitatem videbatur. Ego, quamquam præest huic quæstioni vir & contra audaciam fortissimus, & ab innocentia clementissimus;*

Cicero. T. IV.

G

tamen facile me paterer, vel illo ipso acerrimo
 iudice quærente, vel apud Cassianos iudices,
 quorum etiam nunc ii, quibus causa dicenda
 est, nomen ipsum reformidant, pro Sex. Roscio
 31 dicere. In hac enim causa cum viderent, il-
 86 los amplissimam pecuniam possidere, hunc in
 summa mendicitate esse; illud quidem non
 quærent, cui bono fuisset; sed eo perspi-
 cuum crimen & suspicionem potius ad præ-
 dam adjungerent, quam ad egestatem. Quid
 si accedit eodem, ut tenuis antea fueris? quid
 si, ut avarus? quid si, ut audax? quid si,
 ut illius, qui occisus est, inimicissimus? num
 quærenda causa, quæ te ad tantum facinus
 adduxerit? Quid ergo horum negari potest?
 Tenuitas hominis ejusmodi est, ut dissimulari
 non queat, atque eo magis eluceat, quo ma-
 87 gis occultatur. Avaritiam præfers, qui socie-
 tatem coieris de municipis cognatique fortu-
 nis cum alienissimo. Quam sis audax (ut alia
 obliviscar) hinc omnes intelligere potuerunt,
 quod ex tota societate, hoc est, ex tot ficariis,
 solus tu inventus es, qui cum accusatoribus
 federes, atque os tuum non modo ostenderes,
 sed etiam offerres. Inimicitias tibi fuisse cum
 Sex. Roscio, & magnas rei familiaris contro-
 88 versias, concedas necesse est. Restat, iudices,

ut hoc dubitemus, uter potius Sex. Roscium occiderit: is, ad quem morte ejus divitiæ venerint, an is, ad quem mendicitas: is, qui antea tenuis fuerit, an is, qui postea factus sit egentissimus: is, qui ardens avaritia feratur infestus in suos, an is, qui semper ita vixerit, ut quæstum nosset nullum, fructum autem eum solum, quem labore peperisset: is, qui omnium sectorum audacissimus fit, an is, qui propter fori judiciorumque insolentiam, non modo subsellia, verum etiam urbem ipsam reformidet: postremo, judices, id quod ad rem, mea sententia, maxime pertinet, utrum inimicus potius, an filius. Hæc ³² tu, Eruci, tot & tanta si nactus esses in reo, ⁸⁹ quamdiu diceres? quo te modo jactares? tempus, hercule, te citius, quam oratio deficeret. Etenim in singulis rebus ejusmodi materies est, ut dies singulos possis consumere. Neque ego non possum: non enim mihi tantum derogo, tametsi nihil arrogo, ut te copiosius, quam me, putem posse dicere: verum ego forsitan, propter multitudinem patronorum, in grege annumerer. te pugna Cannensis accusatorem sat bonum fecit. Multos cæsos non ad Thrasimenum lacum, sed ad Servilium vidimus. Quis ibi non est vulneratus ferro 90

Phrygiō? Non necesse est omnes commemo-
rare, Curtios, Marios, denique Mamercos,
quos jam ætas a præliis avocabat: postremo
Priamum ipsum senem, Antistium, quem non
modo ætas, sed etiam leges pugnare prohi-
bebant. Jam, quos nemo propter ignobilita-
tem nominat, sexcenti sunt, qui inter sicarios,
& de veneficiis accusabant. qui omnes (quod
ad me attinet) vellem viverent. Nihil enim
mali est, canes ibi quam plurimos esse, ubi
permulti observandi, multaque servanda sunt,
91 Verum, ut fit, multa sæpe, imprudentibus
imperatoribus, vis belli ac turba molitur.
dum is in aliis rebus erat occupatus, qui
summam rerum administrabat; erant interea
qui suis vulneribus mederentur: qui tamquam
si offusa reipublicæ sempiterna nox esset, ita
ruebant in tenebris, omniaque miscebant. a
quibus miror, ne quod judiciorum esset ve-
stigium, non subsellia quoque esse combusta.
nam & accusatores & iudices sustulerunt.
Hoc commodi est, quod ita vixerunt, ut testes
omnes, si cuperent, interficere non possent.
nam, dum hominum genus erit, qui accuset
eos, non deerit: dum civitas erit, judicia
fiēt. Verum, ut cœpi dicere, & Erucius,
hæc si haberet in causa, quæ commemoravi,

posset ea quamvis diu dicere; & ego, iudices,
 possum: sed in animo est, quemadmodum
 ante dixi, leviter transire, ac tantummodo
 perstringere unamquamque rem; ut omnes
 intelligant, me non studio accusare, sed officio
 defendere. Video igitur, causas esse permul- **33**
 tas, quæ istum impellerent. Videamus nunc, ⁹²
 ecqua facultas suscipiendi maleficii fuerit.
 Ubi occisus est Sex. Roscius? Romæ. Quid?
 tu, Rosci, ubi tunc eras? Romæ. Verum
 quid ad rem? & alii multi. Quasi nunc id
 agatur, quis ex tanta multitudine occiderit,
 ac non hoc quærat, eum, qui Romæ sit
 occisus, utrum verisimilius sit ab eo esse oc-
 cisum, qui assiduus eo tempore Romæ fuerit;
 an ab eo, qui multis annis Romam omnino
 non accesserit. Age, nunc cæteras facultates **93**
 quoque consideremus. Erat tum multitudo
 ficariorum, id quod commemoravit Erucius,
 & homines impune occidebantur. Quid? ea
 multitudo quæ erat? opinor, aut eorum, qui
 in bonis erant occupati; aut eorum, qui ab
 iis conducebantur, ut aliquem occiderent.
 Si eos putas, qui alienum appetebant; tu es
 in eo numero, qui nostra pecunia dives es:
 sin eos, quos, qui leviori nomine appellant,
 percussores vocant; quære, in cuius fide sint

& clientela: mihi crede, aliquem de societate tua reperies; &, quidquid tu contra dixeris, id cum defensione nostra contendito. ita facillime causa Sex. Roscii cum tua conferetur.

⁹⁴ Dices: Quid postea, si Romæ assiduus fui? Respondebo: at ego omnino non fui. Fateor, me sectorem esse; verum & alii multi. At ego, ut tute arguis, agricola & rusticus. Non continuo, si me in gregem ficariorum contuli, sum ficarius. at ego profecto, qui ne novi quidem quemquam ficarium, longe absum ab ejusmodi crimine. Permulta sunt, quæ dici possunt, quare intelligatur, summam tibi facultatem fuisse maleficii suscipiendi: quæ non modo idcirco prætereo, quod teipsum non libenter accuso; verum eo magis etiam, quod, si de illis cædibus velim commemorare, quæ tum factæ sunt ista eadem ratione, qua Sex. Roscius occisus est, vereor, ne ad plures oratio mea pertinere videatur.

³⁴ Videamus nunc strictim, sicut cetera, ⁹⁵ quæ post mortem Sex. Roscii abs te, T. Rosci, facta sunt: quæ ita aperta & manifesta sunt, ut mediusfidius, judices, invitus ea dicam. vereor enim, cujusmodi es, T. Rosci, ne ita hunc videar voluisse servare, ut tibi omnino non pepercerim. Cum hoc vereor, & cupio

tibi aliqua ex parte, quod salva fide possim, parcere, rursus immuto voluntatem meam. Venit enim mihi in mentem oris tui. Tene cum ceteri focii tui fugerent, ac se occultarent, ut hoc iudicium non de illorum præda, sed de hujus maleficio fieri videretur, potissimum tibi partes istas depoposcisse, ut in iudicio versarere, & federes cum accusatore? qua in re nihil aliud assequeris, nisi ut ab omnibus mortalibus audacia tua cognoscatur & impudentia. Occiso Sex. Roscio, qui primus Ameriam nuntiat? Mallius Glaucia, quem 96 jam antea nominavi, tuus cliens & familiaris. Quid attinuit eum potissimum nuntiare? quod, si nullum jam ante consilium de morte ac de bonis ejus inieras, nullamque societatem, neque sceleris, neque præmii, cum homine ullo coieras, ad te minime omnium pertinebat. Sua sponte Mallius nuntiat. Quid, quæso, ejus intererat? an, cum Ameriam non hujusce rei causa venisset, casu accidit, ut id, quod Romæ audierat, primus nuntiaret? Cujus rei causa venerat Ameriam? Non possum, inquit, divinare. Eo rem jam adducam, ut nihil divinatione opus sit. Qua ratione Roscio Capitoni primum nuntiavit? Cum Ameriæ Sex. Roscii domus, uxor, liberique essent; cum

tot propinqui cognatique optime convenien-
 tes; qua ratione factum est, ut iste tuus cliens,
 sceleris tui nuntius, T. Roscio Capitori po-
 97 tiffimum nuntiaret? Occisus est a cœna re-
 diens. nondum lucebat, cum Ameriæ scitum
 est. Quid hic incredibilis cursus? quid hæc
 tanta celeritas festinatioque significat? Non
 quæro, quis percusserit. nihil est, Glaucia,
 quod metuas. non excutio te, si quid forte
 ferri habuisti; non scrutor; nihil ad me arbitror
 pertinere. quoniam, cujus consilio occisus sit,
 invenio; cujus manu sit percussus, non la-
 boro. Unum hoc fumo, quod mihi apertum
 tuum scelus resque manifesta dat. Ubi, aut
 unde audivit Glaucia? qui tam scito scivit?
 Fac audisse statim. Quæ res eum nocte una
 tantum itineris contendere coëgit? quæ ne-
 cessitas eum tanta premebat, ut, si sua sponte
 iter Ameriam faceret, id temporis Roma pro-
 ficisceretur, nullam partem noctis requiesce-
 35 ret? Etiamne in tam perspicuis rebus argu-
 98 mentatio quærenda, aut conjectura capienda
 fit? Nonne vobis hæc, quæ audistis, cernere
 oculis videmini, iudices? non illum miserum,
 ignarum casus sui, redeuntem a cœna videtis?
 non positas insidias? non impetum repenti-
 num? non versatur ante oculos vobis in cæde

Glaucia? non adest iste T. Roscius? non suis manibus in curru collocat Automedontem illum, sui sceleris acerbissimi, nefariæque victoriæ nuntium? non orat, ut eam noctem pervigilet? ut honoris sui causa laboret? ut Capitoni quam primum nuntiet? Quid erat, quod 99 Capitonem primum scire voluerit? Nescio: nisi hoc video, Capitonem in his bonis esse socium. de tribus & decem fundis tres nobilissimos fundos eum video possidere. Audio præterea, non hanc suspicionem nunc primum in Capitonem conferri: multas esse infames 100 palmas: hanc primam esse tamen lemniscatam, quæ Romæ deferatur: nullum modum esse hominis occidendi, quo ille non aliquot occiderit: multos ferro, multos veneno. Habeo etiam dicere, quem contra morem majorum, minorem annis LX, de ponte in Tiberim dejecerit. quæ, si prodierit, atque adeo cum prodierit (scio enim proditurum esse) audiet. Veniat modo: explicet suum volumen illud, 101 quod ei planum facere possum Erucium conscripsisse: quod ajunt illum Sex. Roscio intentasse; & minitatum esse, se omnia illa pro testimonio esse dicturum. O præclarum testem, judices! o gravitatem dignam expectatione! o vitam honestam, atque ejusmodi,

ut libentibus animis ad ejus testimonium vestrum jusjurandum accommodetis! Profecto non tam perspicue istorum maleficia videremus, nisi ipsos cæcos redderet cupiditas, & **36** avaritia, & audacia. Alter ex ipsa cæde ¹⁰² lucrem nuntium Ameriam ad socium atque ad magistrum suum misit; ut, si dissimulare omnes cuperent se scire, ad quem maleficium pertineret, tamen ipse apertum suum scelus ante omnium oculos poneret. Alter (si diis immortalibus placet) testimonium etiam in Sex. Roscium dicturus est. Quasi vero id nunc agatur, utrum is quod dixerit, credendum; an quod fecerit, vindicandum sit. Itaque more majorum comparatum est, ut in minimis rebus homines amplissimi testimonium de sua ¹⁰³ re non dicerent. Africanus, qui suo cognomine declarat, tertiam partem orbis terrarum se subegisse, tamen, si sua res ageretur, testimonium non diceret. nam illud in talem virum non audeo dicere: si diceret, non crederetur. Videte nunc, quam versa & mutata in pejorem partem sint omnia. Cum de bonis & de cæde agatur, testimonium dicturus est is, qui & sector est & ficarius; hoc est, qui & illorum ipsorum bonorum, de quibus agitur, emptor atque possessor est, & eum hominem

occidendum curavit, de cujus morte quæri-
 tur. Quid tu, vir optime? ecquid habes, 104
 quod dicas? mihi ausculta: vide, ne tibi desis.
 tua quoque res permagna agitur. multa scele-
 rate, multa audaciter, multa improbe fecisti:
 unum stultissime, profecto tua sponte, non
 de Erucii sententia: nihil opus fuit, te istuc
 sedere. Neque enim accusatore muto, neque
 teste quisquam utitur eo, qui de accusatoris
 subsellio surgit. Huc accedit, quod paullo
 occultior atque tectior vestra ista cupiditas
 esset. nunc quid est, quod quisquam ex vobis
 audire desideret, cum, quæ facitis, ejusmodi
 sint, ut ea dedita opera a nobis contra vos-
 metipsum facere videamini? Age nunc, illa 105
 videamus, judices, quæ statim consecuta sunt.
 Ad Volaterras in castra L. Sullæ mors Sex.
 Roscii, quatrduo, quo is occisus est, Chry-
 fogono nuntiatur. Quæritur etiam nunc, quis 37
 eum nuntium miserit? Nonne perspicuum est,
 eundem, qui Ameriam? Curat Chryfogonus,
 ut ejus bona veneant statim; qui non norat
 hominem aut rem. At qui ei venit in mentem,
 prædia concupiscere hominis ignoti, quem
 omnino numquam viderat? Soletis, cum ali-
 quid hujuscemodi auditis, judices, continuo
 dicere, necesse est, aliquem dixisse municipem

aut vicinum. ii plerumque indicant: per eos
106 plerique produntur. Hic nihil est, quod
suspicionem hanc putetis. Non enim ego ita
disputabo: verisimile est, Roscios istam rem
ad Chryfogonum detulisse. erat enim eis cum
Chryfogono jam antea amicitia. nam cum
multos veteres a majoribus Roscii patronos
hospitesque haberent, omnes eos colere atque
observare destiterunt, ac se in Chryfogoni
107 fidem & clientelam contulerunt. Hæc possum
omnia vere dicere: sed in hac causa conjectura
nihil opus est. ipsos certo scio non negare,
ad hæc bona Chryfogonum accessisse impulsu
suo. Si eum, qui indicii partem acceperit,
oculis cernetis; poteritisne dubitare, iudices,
qui indicarit? Qui sunt igitur in istis bonis,
quibus partem Chryfogonus dederit? duo Ro-
scii. Num quisnam præterea? nemo est, ju-
dices. Num ergo dubium est, quin ii obtule-
rint hanc prædam Chryfogono, qui ab eo
108 partem prædæ tulerunt? Age nunc, ex ipsius
Chryfogoni iudicio Rosciorum factum confi-
deremus. Si nihil in ista pugna Roscii, quod
operæ pretium esset, fecerant, quam ob cau-
sam a Chryfogono tantis præmiis donabantur?
Si nihil aliud fecerunt, nisi rem detulerunt,
nonne satis fuit, his gratias agi? denique, ut

perliberaliter ageretur, honoris aliquid haberi? Cur tria prædia tantæ pecuniæ statim Capioni dantur? cur, quæ reliqua sunt, iste Roscius omnia cum Chryfogono communiter possidet? Nonne perspicuum est, iudices, has manubias Rosciis Chryfogonum, re cognita, concessisse? Venit in decem-primis legatus ³⁸
in castra Capito. totam vitam, naturam, mo-¹⁰⁹resque hominis ex ipsa legatione cognoscite. Nisi intellexeritis, iudices, nullum esse officium, nullum jus tam sanctum atque integrum, quod non ejus scelus atque perfidia violarit & imminuerit; virum optimum esse eum judicatote. Impedimento est, quo minus de his ¹¹⁰ rebus Sulla doceatur: ceterorum legatorum consilia & voluntatem Chryfogono enuntiat: monet, ut provideat, ne palam res agatur: ostendit, si sublata sit venditio bonorum, illum pecuniam grandem amissurum, sese capitis periculum aditurum: illum acuere, hos, qui simul erant missi, fallere: illum identidem monere, ut caveret, hisce infidiose spem falsam ostendere: cum illo contra hos inire consilia, horum consilia illi enuntiare: cum illo partem suam depacisci; hisce, aliqua fretus hora, semper omnes aditus ad Sullam intercludere. Postremo isto hortatore, auctore,

intercessore, ad Sullam legati non adierunt: illius fide, ac potius perfidia, decepti (id quod ex ipsis cognoscere poteritis, si accusator voluerit testimonium eis denuntiare,) pro re
 III certa spem falsam domum retulerunt. In privatis rebus si qui rem mandatam non modo maliciosius gessisset, sui quæstus aut commodi causa, verum etiam negligentius; eum majores summum admisisse dedecus existimabant. itaque mandati constitutum est iudicium, non minus turpe, quam furti: credo propterea, quod, quibus in rebus ipsi interesse non possumus, in his operæ nostræ vicaria fides amicorum, supponitur; quam qui lædit, oppugnat omnium commune præsidium, & quantum in ipso est, disturbat vitæ societatem. Non enim possumus omnia per nos agere: alius in alia est re magis utilis. Idcirco amicitiae comparantur, ut commune commodum
 III2 mutuis officiis gubernetur. Quid recipis mandatum, si aut neglecturus, aut ad tuum commodum conversurus es? cur mihi te offers ac meis commodis officio simulato, officis, & obstas? recede de medio: per alium transigam. Suscipis onus officii, quod te putas sustinere posse; quod minime videtur grave
 39 iis, qui minime ipsi leves sunt. Ergo idcirco

turpis hæc culpa est, quod duas res sanctissimas violat, amicitiam & fidem. nam neque mandat quisquam fere, nisi amico: neque credit, nisi ei, quem fidelem putat. Perditissimi est igitur hominis, simul & amicitiam dissolvere, & fallere eum, qui læsus non esset, nisi credidisset. Itane est? in minimis rebus, qui mandatum neglexerit, turpissimo 113 iudicio condemnetur necesse est; in re tanta, cum is, cui fama mortui, fortunæ vivi commendatæ sunt atque concreditæ, (damno vivum,) ignominia mortuum affecerit; is inter honestos homines, atque adeo inter vivos numerabitur? In minimis privatisque rebus, etiam negligentia in crimen mandati, iudicii infamia revocatur, propterea quod, si recte fiat, illum negligere oporteat, qui mandarit, non illum, qui mandatum receperit: in re tanta, quæ publice gesta atque commissa sit, qui non negligentia privatum aliquod commodum læserit, sed perfidia legationis ipsius cæremoniam polluerit maculaque affecerit; qua is tandem pœna afficietur? aut quo iudicio damnabitur? Si hanc ei 114 rem privatim Sex. Roscius mandavisset, ut cum Chryfogono transigeret atque decideret, inque eam rem fidem suam, si quid opus esse

putaret, interponeret: ille qui sese facturum
 recepisset, nonne si ex eo negotio tantulum
 in rem suam convertisset, damnatus per ar-
 bitrum, & rem restitueret, & honestatem
 115 omnem amitteret? Nunc non hanc ei rem
 Sex. Roscius mandavit, sed, id quod multo
 gravius est, ipse Sex. Roscius cum fama, vita,
 bonisque omnibus a decurionibus publice Ro-
 scio mandatus est: & ex eo T. Roscius non
 paulum nescio quid in rem suam convertit,
 sed hunc funditus evertit bonis: ipse tria præ-
 dia sibi depactus est: voluntatem decurionum
 ac municipum omnium tantidem, quanti fi-
 dem suam, fecit.

40 Videte jam porro cætera, iudices, ut in-
 116 telligatis, fingi malefium nullum posse, quo
 iste sese non contaminarit. In rebus minori-
 bus socium fallere, turpissimum est, æqueque
 turpe, atque illud, de quo ante dixi. neque
 injuria: propterea quod auxilium sibi se putat
 adjunxisse, qui cum altero rem communica-
 vit. Ad cujus igitur fidem confugiet, cum per
 ejus fidem læditur, cui se commiserit? Atqui
 ea sunt animadvertenda peccata maxime, quæ
 difficillime præcaventur. Tecti esse ad alie-
 nos possumus: intimi multa apertiora videant,
 necesse est. socium vero cavere qui possumus?

quem

quem etiam si metuimus, jus officii lædimus. Recte igitur majores eum, qui socium fefellisset, in virorum bonorum numero non putarunt haberi oportere. At vero T. Roscius 117 non unum rei pecuniariæ socium fefellit, (quod, tametsi grave est, tamen aliquo modo posse ferri videtur,) verum novem homines honestissimos, ejusdem muneris, legationis, officii, mandatorumque socios, induxit, decepit, destituit, adversariis tradidit, omni fraude & perfidia fefellit. Qui de ejus scelere suspicari nihil potuerunt, socium officii metuere non debuerunt; ejus malitiam non viderunt; orationi vanæ crediderunt. Itaque nunc illi homines honestissimi propter istius infidias parum putantur cauti providique fuisse: iste, qui initio proditor fuit, deinde perfuga, qui primo sociorum consilia adversariis enuntiavit, deinde societatem cum ipsis adversariis coit, terret etiam nos, ac minatur, tribus prædiis, hoc est, præmiis sceleris, ornatus. In ejusmodi vita, judices, in his tot tantisque flagitiis, hoc quoque maleficium, de quo judicium est, reperietis. Etenim quærere 118 ita debetis: ubi multa avare, multa audacter, multa improbe, multa perfidiose facta videtis, ibi scelus quoque latere inter illa tot flagitia

putatote. Tametsi hoc quidem minime latet, quod ita promptum & propositum est, ut non ex illis maleficiis, quæ in illo constat esse, hoc intelligatur; verum ex hoc etiam, si quod illorum forte dubitabitur, convincatur. Quid tandem, quæso, iudices? num aut ille lanista omnino jam a gladiatore recessisse videtur; aut iste discipulus magistro tantulum de arte concedere? Par est avaritia, similis improbitas, eadem impudentia, gemina audacia.

41 Etenim, quoniam fidem magistri cognovistis,
 119 cognoscite nunc discipuli æquitatem. Dixi jam antea, sæpenumero postulatos esse ab istis duos servos in quæstionem. Tu semper, T. Rosci, recusasti. quæro abs te, iine, qui postulabant, indigni erant, qui impetrarent? an iste non commovebat, pro quo postulabant? an res ipsa tibi iniqua videbatur? Postulabant homines nobilissimi atque integerrimi nostræ civitatis, quos jam antea nominavi; qui ita vixerunt, talesque a populo Romano putantur, ut, quidquid dicerent, nemo esset, qui non æquum putaret. Postulabant autem pro homine miserrimo atque infelicissimo, qui vel ipse sese in cruciatum dari cuperet, dum de patris morte quæreretur. Res
 120 porro abs te ejusmodi postulabatur, ut nihil

interesset, utrum eam rem recufares, an de maleficio confiterere. Quæ cum ita fint, quæro abs te, quam ob causam recufaris. Cum occiditur Sex. Roscius, ibidem fuerunt. Seruos ipsos, quod ad me attinet, neque arguo, neque purgo: quod a vobis hoc pugnari video, ne in quæstionem dentur, suspiciosum est. quod vero apud vos ipsos in honore tanto sunt, profecto necesse est, sciant aliquid, quod si dixerint, perniciosum vobis futurum sit. In dominos quæri de servis iniquum est. Anne quæritur? Sex. enim Roscius reus est. Neque enim, cum de hoc quæritur, vos dominos esse dicitis. Cum Chryfogono sunt. Ita credo: litteris eorum, & urbanitate Chryfogonus ducitur, ut inter suos omnium deliciarum atque omnium artium puerulos, ex tot elegantissimis familiis lectos, velit hos versari, homines pæne operarios, ex Amerina disciplina patrisfamilix rusticani. Non est ita profecto, judi- 121
ces: non est verisimile, ut Chryfogonus horum litteras adamarit, aut humanitatem: non, ut rei familiaris negotio diligentiam cognorit eorum & fidem. Est quiddam, quod occulta-
tur: quod quo studiosius ab ipsis opprimitur & absconditur, eo magis eminent & apparet. Quid igitur? Chryfogonus sui maleficii oc- 42

cultandi causa quæstionem de his haberi non vult? minime, iudices. non in omnes arbitror omnia convenire. Ego in Chryfogono, quod ad me attinet, nihil ejusmodi suspicor; neque hoc mihi nunc primum in mentem venit dicere. Meministis, me ita distribuiffe initio causam, in crimen, cujus tota argumentatio permiffa Erucio est, & in audaciam, cujus partes Rosciis impositæ sunt. Quidquid maleficii, sceleris, cædis erit, proprium id Rosciorum esse debet. Nimiam gratiam potentiamque Chryfogoni, dicimus & nobis obflare, & perferri nullo modo posse; & a vobis, quoniam potestas data est, non modo infirmari, verum etiam vindicari oportere. Ego sic existimo; qui quæri velit ex iis, quos constat, cum cædes facta sit, affuisse, eum cupere verum invenire: qui recuset, eum profecto, tametsi verbo non audeat, tamen re ipsa de maleficio suo confiteri. Dixi initio, iudices, nolle me plura de istorum scelere dicere, quam causa postularet, ac necessitas ipsa cogeret. Nam & multæ res afferri possunt, & unaquæque earum multis cum argumentis dici potest. Verum ego, quod invitus ac necessario facio, neque diu, neque diligenter facere possum. quæ præteriri nullo modo

poterant, ea leviter, iudices, attigi: quæ posita sunt in suspicionibus, de quibus si cœpero dicere, pluribus verbis sit differendum, ea vestris ingeniis conjecturæque committo.

Venio nunc ad illud nomen aureum Chry-⁴³
sogoni, sub quo nomine tota societas statui-¹²⁴
tur: de quo, iudices, neque quomodo dicam,
neque quomodo taceam, reperire possum. Si
enim taceo; vel maximam partem relinquo:
si autem dico; vereor, ne non ille solus (id
quod ad me nihil attinet) sed alii quoque plu-
res læsos se esse putent. Tametsi ita se res
habet, ut mihi in communem causam seclorum
dicendum nihil magnopere videatur. Hæc
enim causa nova profecto & singularis est.
Bonorum Sex. Roscii emptor est Chryso-¹²⁵
gonus. Primum hoc videamus, ejus hominis bona
qua ratione venierunt, aut quomodo venire
potuerunt? Atque hoc non ita quæram, ju-
dices, ut id dicam esse indignum, hominis
innocentis bona venisse. Si enim hæc audien-
tur, ac libere dicentur; non fuit tantus homo
Sex. Roscius in civitate, ut de eo potissimum
conqueramur. Verum hoc ego quæro, qui
potuerunt ista ipsa lege, quæ de proscriptione
est, siue Valeria est, siue Cornelia, (non enim
novi, nec scio) verum ista ipsa lege, bona

126 Sex. Roscii venire qui potuerunt? Scriptum enim ita dicunt esse, VT EORVM BONA VENEANT, QVI PROSCRIPTI SVNT; quo in numero Sex. Roscius non est: AVT EORVM, QVI IN ADVERSARIORVM PRAESIDIIS OCCISI SVNT. Dum praesidia ulla fuerunt, in Sullæ praesidiis fuit. Posteaquam ab armis recesserunt, in summo otio rediens a coena Romæ occisus est. Si lege; bona quoque lege venisse fateor: fin autem constat, contra omnes, non modo veteres leges, verum etiam novas, occisum esse; bona quo jure, aut quo modo, aut qua lege 44 venierint, quæro. In quem hoc dicam, quæris, Eruci? non in eum, quem vis & putas. 127 nam Sullam & oratio mea ab initio, & ipsius eximia virtus omni tempore purgavit. Ego hæc omnia Chryfogonum fecisse dico, ut ementiretur, ut malum civem Roscium fuisse fingeret, ut eum apud adversarios occisum esse diceret, ut hisce de rebus a legatis Amerinorum doceri L. Sullam passus non sit. Denique etiam illud suspicor, omnino hæc bona non venisse: id quod postea, si per vos, iudices, 128 licitum erit, aperietur. Opinor enim esse in lege, quam ad diem proscriptiones venditionesque fiant; nimirum KALENDAS IUNIAS.

Aliquot post menses & homo occisus est, & bona venisse dicuntur. Profecto aut hæc bona in tabulas publicas nulla redierunt, nosque ab isto nebulone facilius eludimur, quam putamus; aut, si redierunt, tabulæ publicæ corruptæ aliqua ratione sunt. Nam lege quidem bona venire non potuisse constat. Intellico, me ante tempus, iudices, hæc scrutari, & propemodum errare, qui, cum capiti Sex. Roscii mederi debeam, reduviam curem. Non enim laborat de pecunia: non ullius rationem sui commodi ducit: facile egestatem suam selaturum putat, si hac indigna suspitione & ficto crimine liberatus sit. Verum quæso a 129 vobis, iudices, ut hæc pauca, quæ restant, ita audiatis, ut partim me dicere pro me ipso putetis, partim pro Sex. Roscio. Quæ enim mihi ipsi indigna & intolerabilia videntur, quæque ad omnes, nisi providemus, arbitror pertinere; ea pro me ipso, ex animi mei sensu ac dolore, pronuntio. Quæ ad hujus vitæ casum causamque pertineant, & quid hic pro se dici velit, & qua conditione contentus sit, jam in extrema oratione nostra, iudices, audietis. Ego hæc a Chryfogono, mea sponte, 130 remoto Sex. Roscio, quæro. Primum, quare 45 civis optimi bona venierint: deinde, quare

hominis ejus, qui neque proscriptus, neque apud adversarios occisus est, bona venierint, cum in eos solos lex scripta sit: deinde, quare aliquanto post eam diem venierint, quæ dies in lege præfinita est: deinde, cur tantulo venierint. Quæ omnia si, quemadmodum solent liberti nequam & improbi facere, in patronum suum voluerit conferre; nihil egerit. Nemo est enim, qui nesciat, propter magnitudinem rerum multa multos, [partim con-
131 nivente,] partim imprudente L. Sulla, com-
mississe. Placet igitur in his rebus aliquid imprudentia præteriri? non placet, judices: sed necesse est. Etenim si Jupiter optimus maximus, cujus nutu & arbitrio cœlum, terra, mariaque reguntur, sæpe ventis vehementioribus, aut immoderatis tempestatibus, aut nimio calore, aut intolerabili frigore, hominibus nocuit, urbes delevit, fruges perdidit; quorum nihil, perniciæ causa, divino consilio, sed vi ipsa & magnitudine rerum, factum putamus: at contra, commoda, quibus utimur, lucemque, qua fruimur, spiritumque, quem ducimus, ab eo nobis dari atque impertiri videmus: quid miramur, L. Sullam, cum solus rempublicam regeret, orbemque terrarum gubernaret, imperiique majestatem,

quam armis receperat, legibus confirmaret, aliqua animadvertere non potuisse? nisi hoc mirum est, quod vis divina assequi non possit, si id mens humana adepta non sit. Verum, 132 ut hæc missa faciam, quæ jam facta sunt: ex iis, quæ nunc maxime fiunt, nonne quis potest intelligere, omnium architectum & machinatorem unum esse Chrysogonum, qui Sex. Roscii nomen deferendum curavit? hoc iudicium, cujus honoris causa accusare se dixit Erucius?

Desunt non pauca.

aptam, & ratione dispositam se habere existi- 46 mant, qui in Salentinis, aut in Brutiis habent, unde vix ter in anno audire nuntium possunt.

Alter tibi descendit de palatio & ædibus 133 suis: habet animi relaxandi causa rus amœnum & suburbanum, plura præterea prædia, neque tamen ullum, nisi præclarum & propinquum: domus referta vasis Corinthiis & Deliacis, in quibus est authepsa illa, quam tanto pretio nuper mercatus est, ut, qui prætereuntes pretium enumerari audiebant, fundum venire arbitrarentur. Quid præterea cælati argenti? quid stragulæ vestis? quid pictarum tabularum? quid signorum? quid marmoris apud illum putatis esse? tantum

scilicet, quantum e multis splendidisque fam-
 miliis in turba & rapinis coacervari una in
 domo potuit. Familiam vero quantam, &
 quam variis cum artificiis habeat, quid ego
 134 dicam? Mitto hasce artes vulgares, coquos,
 piftores, lecttarios: animi & aurium causa
 tot homines habet, ut quotidiano cantu vo-
 cum, & nervorum, & tibiarum, nocturnisque
 conviviis tota vicinitas perfonet. In hac vita,
 judices, quos sumtus quotidianos, quas effu-
 siones fieri putatis? quæ vero convivia? ho-
 nefta, credo, in ejufmodi domo: fi domus
 hæc habenda eft potius, quam officina nequi-
 135 tiæ & diverforium flagitiorum omnium. Ipfe
 vero quemadmodum composito & delibuto
 capillo paffim per forum volitet cum magna
 caterva togatorum, videtis, judices. Etiam
 videtis, ut omnes despiciat, ut hominem præ
 fe neminem putet; ut fe folum beatum, folum
 potentem putet. Quæ vero efficiat, & quæ
 conetur, fi velim commemorare, vereor, ju-
 dices, ne quis imperitior exiftimet, me cau-
 fam nobilitatis, victoriamque voluiffe lædere:
 tametfi meo jure poffum, fi quid in hac parte
 mihi non placeat, vituperare. Non enim ve-
 reor, ne quis alienum me animum habuiffe
 47 a causa nobilitatis exiftimet. Sciunt ii, qui

me norunt, me, pro illa tenui infirmaque parte, posteaquam id, quod maxime volui, fieri non potuit, ut componeretur; id maxime defendisse, ut ii vincerent, qui vicerunt. Quis enim erat, qui non videret, humilitatem cum dignitate de amplitudine contendere? quo in certamine perditus civis erat, non se ad eos jungere, quibus incolumibus & domi dignitas & foris auctoritas retineretur. Quæ perfecta esse, & suum cuique honorem & gradum redditum, gaudeo, iudices, vehementerque lætor: eaque omnia deorum voluntate, studio populi Romani, consilio, & imperio, & felicitate L. Sullæ, gesta esse intelligo. Quod animadversum est in eos, qui 137 contra omni ratione pugnarunt; non debeo reprehendere. quod viris fortibus, quorum opera eximia in rebus gerendis exstitit, honos habitus est; laudo. Quæ ut fierent, idcirco pugnatum esse arbitror, meque in eo studio partium fuisse confiteor. Sin autem id actum est, & idcirco arma sumpta sunt, ut homines postremi pecuniis alienis locupletarentur, & in fortunas uniuscujusque impetum facerent, & id non modo re prohibere non licet, sed ne verbis quidem vituperare: tum vero in isto bello non recreatus, neque restitutus, sed

subactus oppressusque populus Romanus est.
 138 Verum longe aliter est. nihil horum est, ju-
 dices. non modo non lædetur causa nobilita-
 tis, si istis hominibus resistetis, verum etiam
 48 ornabitur. Etenim qui hæc vituperare volunt,
 Chryfogonum tantum posse queruntur: qui
 laudare volunt, concessum ei non esse com-
 memorant. Ac jam nihil est, quod quisquam
 aut tam stultus, aut tam improbus sit, qui
 dicat, VELLE M QVIDEM LICERET:
 HOC DIXISSEM. Dicas licet. HOC FE-
 CISSEM. Facias licet: nemo prohibet. HOC
 DECREVISSEM. Decerne, modo recte:
 omnes approbabit. HOC JUDICASSEM.
 laudabunt omnes, si recte & ordine judicaris.
 139 Dum necesse erat, resque ipsa cogebat, unus
 omnia poterat: qui posteaquam magistratus
 creavit, legesque constituit, sua cuique pro-
 curatio auctoritasque est restituta. Quam si
 retinere volunt ii, qui recuperarunt; in per-
 petuum poterunt obtinere. sin has cædes &
 rapinas, & hos tantos tamque profusos sum-
 tus aut facient, aut approbabit; nolo in eos
 gravius quidquam, ne ominis quidem causa
 dicere. Unum hoc dico: nostri isti nobiles,
 nisi vigilantes, & boni, & fortes, & miseri-
 cordes erunt; iis hominibus, in quibus hæc

erunt, ornamenta sua concedant necesse est. Quapropter desinant aliquando dicere, male 140
aliquem locutum esse, si quis vere ac libere
locutus sit: desinant suam causam cum Chry-
sogono communicare: desinant, si ille læsus
sit, de se aliquid detractum arbitrari: videant,
ne turpe miserumque sit, eos, qui equestrem
splendorem pati non potuerunt, servi nequis-
simi dominationem ferre posse. Quæ quidem
dominatio, iudices, in aliis rebus antea ver-
sabat: nunc vero quam viam munitet, quod
iter affectet, videtis: ad fidem, ad iusjuran-
dum, ad iudicia vestra, ad id, quod solum
prope in civitate sincerum sanctumque restat.
Hicne etiam sese putat aliquid posse Chryso- 141
gonus? hic etiam potens esse vult? o rem
miseram, atque acerbam! Neque mehercules
hoc indigne fero, quod verear, ne quid possit:
verum quod ausus est, quod speravit, sese
apud tales viros aliquid ad perniciem posse
innocentis, id ipsum queror. Idcircone exper- 49
recta nobilitas, armis atque ferro rempubli-
cam recuperavit, ut, ad libidinem suam,
liberti servulique nobilium, bona, fortunas
vestras nostrasque vexare possent? Si id actum 142
est, fateor me errasse, qui hoc maluerim: fa-
teor insanisse, qui cum illis senserim. tametsi

inermis, iudices, sensi. Sin autem victoria nobilium ornamento atque emolumento reipublicæ populoque Romano debet esse: tum vero optimo & nobilissimo cuique meam orationem gratissimam esse oportet. Quod si quis est, qui & se & causam lædi putet, cum Chryfogonus vituperetur: is causam ignorat, se ipsum prope non novit. Causa enim splendidior fiet, si nequissimo cuique resistetur. Ille improbissimus Chryfogoni fautor, qui sibi cum illo rationem communicatam putat, læditur, cum ab hoc splendore causæ separatur.

143 Verum hæc omnis oratio (ut jam ante dixi) mea est: qua me uti respublica, & dolor meus, & istorum injuria coegit. Sed Roscius horum nil indignum putat: neminem accusat: nihil de suo patrimonio queritur: putat homo imperitus morum, agricola & rusticus, ista omnia, quæ vos per Sullam gesta esse dicitis, more, lege, jure gentium facta: culpa liberatus, & crimine nefario solutus cupit a

144 vobis discedere. Si hac indigna suspicione careat, animo æquo se carere suis omnibus commodis dicit. rogat, oratque te, Chrysgone, si nihil de patris fortunis amplissimis in suam rem convertit: si nulla in re te fraudavit: si tibi optima fide sua omnia concessit,

adnumeravit, appendit: si vestitum, quo ipse
 tectus erat, annulumque de digito suum tibi
 tradidit: si ex omnibus rebus se ipsum nudum,
 neque præterea quidquam excepit; ut sibi per
 te liceat innocenti amicorum opibus vitam in
 egestate degere. Prædia mea tu possides; ego ⁵⁰
 aliena misericordia vivo: concedo: & quod ¹⁴⁵
 animus æquus est, & quia necesse est. mea
 domus tibi patet, mihi clausa est: fero fa-
 milia mea maxima uteris, ego servum habeo
 nullum: patior, & ferendum puto. Quid vis
 amplius? quid insequeris? quid oppugnas?
 qua in re tuam voluntatem lædi a me putas?
 ubi tuis commodis officio? quid tibi obsto?
 Si spoliatorum causa vis hominem occidere,
 spoliasti. Quid quæris amplius? Si inimici-
 tiarum: quæ sunt tibi inimicitia cum eo,
 cujus ante prædia possedisti, quam ipsum
 cognosti? Sin metuis: ab eone aliquid metuis,
 quem vides ipsum ab sese tam atrocem inju-
 riam propulsare non posse? Sin, quod bona,
 quæ Roscii fuerunt, tua facta sunt, idcirco
 hunc illius filium studes perdere: nonne osten-
 dis, id te vereri, quod præter ceteros tu
 metuere non debeas, ne quando liberis pro-
 scriptorum bona patria reddantur? Facis inju- ¹⁴⁶
 riam, Chryfogone, si majorem spem emptionis

tuæ in hujus exitio ponis, quam in his rebus, quas L. Sulla gessit. Quodsi tibi causa nulla est, cur hunc miserum tanta calamitate affici velis: si tibi omnia sua, præter animam, tradidit, nec sibi quidquam paternum, ne monumenti quidem causa, reservavit: per deos immortales, quæ ista tanta crudelitas est? quæ tam fera immanisque natura? Quis umquam prædo fuit tam nefarius, quis pirata tam barbarus, ut, cum integram prædam sine sanguine habere posset, cruenta spolia detrahere mallet? Scis hunc nihil habere, nihil audere, nihil posse, nihil umquam contra rem tuam cogitasse: & tamen oppugnas eum, quem neque metuere potes, neque odisse debes, nec quidquam habere jam reliqui vides, quod ei detrahere possis: nisi hoc indignum putas, quod vestitum sedere in judicio vides: quem tu e patrimonio, tamquam e naufragio, nudum expulisti. Quasi vero nescias, hunc & alii & vestiri a Cæcilia, Balearici filia, Nepotis sorore, spectatissima femina: quæ cum patrem clarissimum, amplissimos patruos, ornatissimum fratrem haberet, tamen, cum esset mulier, virtute perfecit, ut, quanto honore ipsa ex illorum dignitate afficeretur, non minora illis ornamenta ex sua laude redderet.

An

An quod diligenter defenditur, id tibi in-⁵¹
 dignum facinus videtur? Mihi crede, si pro¹⁴⁸
 patris ejus hospitiiis & gratia, vellent omnes
 hujus hospites adesse, & auderent libere de-
 fendere: satis copiose defenderetur. sin autem
 pro magnitudine injuriæ, proque eo, quod
 summa respublica in hujus periculo tentatur,
 hæc omnes vindicarent; consistere mehercule
 vobis isto in loco non liceret. Nunc ita de-
 fenditur; non sane ut moleste ferre adversarii
 debeant, neque ut se potentia superari putent.
 Quæ domi gerenda sunt, ea per Cæciliam¹⁴⁹
 transiguntur: fori judicii que rationem Mes-
 falla, ut videtis, judices, suscepit. qui si jam
 satis ætatis atque roboris haberet, ipse pro
 Sex. Roscio diceret. Quoniam ad dicendum
 impedimento est ætas, & pudor, qui ornat
 ætatem; causam mihi tradidit, quem sua causa
 cupere ac debere intelligebat: ipse assiduitate,
 consilio, auctoritate, diligentia perfecit, ut
 Sex. Roscii vita, erepta de manibus sectorum,
 sententiis judicum permitteretur. Nimirum,
 judices, pro hac nobilitate pars maxima civi-
 tatis in armis fuit: hæc acta res est, uti no-
 biles restituerentur in civitatem, qui hoc fa-
 cerent, quod facere Messallam videtis: qui
 caput innocentis defenderent: qui injuriæ

resisterent: qui, quantum possent, in salute alterius, quam in exitio, mallent ostendere. Quod si omnes, qui eodem loco nati sunt, facerent; & respublica ex illis, & ipsi ex invidia minus laborarent.

52 Verum si a Chryfogono, iudices, non im-
 150 petramus, ut pecunia nostra contentus sit, vitam ne petat: si ille adduci non potest, ut, cum ademerit nobis omnia, quæ nostra erant propria, ne lucem quoque hanc, quæ communis est, eripere cupiat: si non satis habet avaritiam suam pecunia explere, nisi etiam crudelitate sanguinis perlitus sit: unum per-
 fugium, iudices, una spes reliqua est Sex. Roscio, eadem, quæ reipublicæ, vestra pristina bonitas & misericordia: quæ si manet, salvi etiam nunc esse possumus. sin ea crudelitas, quæ hoc tempore in republica versata est, vestros quoque animos (id quod fieri profecto non potest) duriores acerbioresque reddidit; actum est, iudices: inter feras satius est ætatem degere, quam in hac tanta imma-
 151 nitate versari. Ad eamne rem vos reservati estis? ad eamne rem delecti, ut eos condemnaretis, quos sectores ac ficarii jugulare non potuissent? Solent hoc boni imperatores facere, cum prælium committunt, ut in eo

loco, quo fugam hostium fore arbitrentur, milites collocent: in quos, si qui ex acie fugerint, de improvise incidant. Nimirum similiter arbitrantur isti bonorum emptores, vos hic, tales viros, sedere, qui excipiatis eos, qui de suis manibus effugerint. Dii prohibeant, judices, ut hoc, quod majores consilium publicum vocari voluerunt, præsidium sectorum existimetur. An vero, judices, vos non ¹⁵² intelligitis, nihil aliud agi, nisi ut proscriptorum liberi quavis ratione tollantur, & ejus rei initium in vestro jurejurando, atque in Sex. Roscii periculo quæri? Dubium est, ad quem maleficio pertineat, cum videatis ex altera parte sectorem, inimicum, sicarium, eundemque accusatorem hoc tempore, ex altera parte egentem, probatum suis filium, in quo non modo culpa nulla, sed ne suspicio quidem potuit consistere? Numquid aliud videtis obstare Roscio, nisi quod patris bona venierunt? Quod si id vos suscipitis, & eadem ⁵³ in re operam vestram profitemini: si idcirco ¹⁵³ sedetis, ut ad vos adducantur eorum liberi, quorum bona venierunt: cavete, per deos immortales, judices, ne nova & multo crudelior per vos proscripcio instaurata esse videatur. Illam priorem, quæ facta est in eos, qui arma

capere potuerunt, tamen senatus suscipere noluit, ne quid acrius, quam more majorum comparatum est, publico consilio factum videretur: hanc vero, quæ ad eorum liberos atque infantium puerorum incunabula pertinet, nisi hoc iudicio a vobis rejicitis, & aspernamini, videte, per deos immortales, quem in locum rempublicam perventuram putetis.

154 Homines sapientes, & ista auctoritate & potestate præditos, qua vos estis, ex quibus rebus maxime respublica laborat, iis maxime mederi convenit. Vestrum nemo est, quin intelligat, populum Romanum, qui quondam in hostes lenissimus existimabatur, hoc tempore domestica crudelitate laborare. Hanc tollite ex civitate, iudices, hanc pati nolite diutius in hac republica versari: quæ non modo id habet in se mali, quod tot cives atrocissime sustulit, verum etiam hominibus lenissimis ademit misericordiam consuetudine incommodorum. Nam cum omnibus horis aliquid atrociter fieri videmus, aut audimus: etiam qui natura mitissimi sumus, assiduitate molestiarum sensum omnem humanitatis ex animis amittimus.